

The Development of the Character of Rabia in the novel *Sinekli Bakkal* by Halide Edip

Adıvar

Neşe Yurdal (Yeditepe Üniversitesi)

Abstract

Ottoman Empire was in a socio-political and cultural transformation during the second half of the 19th century, and radical steps were taken in the direction of Westernization. The Westernization movement, which gained momentum with the beginning of the Tanzimat (imperial edict of reorganization), turned the issue of how to reconcile Western values with the traditional into a problematic. This problematic became one of the most important issues among the intellectuals and the writers of the period. Halide Edip Adıvar focuses on the problem of Westernization in her cult novel *Sinekli Bakkal*. The author, which situates the novel within a certain period of II. Abdülhamit's reign, demonstrates the social life and contradictions of the period, which ends with the declaration of the Constitutional Monarchy, and tries to reconcile the values of the West and the East through the Rabia character. Halide Edip makes visible through her fiction the characteristic aspects of the period, such as the East-West dichotomy, II. Abdülhamit's oppressive policy, and the changing social representation of women. Although the novel puts one of the back streets of Aksaray in the center, it exhibits an approach that refers to the general social structure. The people and spaces of Sinekli Bakkal Street were established as a micro-level model of the macro structure. In this sense, person and space reflect not only symbolic meanings but also functional ones in the fiction of the novel. As the main character of the novel, Rabia is the one that carries the author's message as the plot develops around her. Parallel to Rabia's transformation, the society was also transforming, and the process was painful. *Sinekli Bakkal* can also be considered as a novel that represents the maturation of the Rabia character. In this article, Rabia's relationship with other characters in the novel will be focused on, which is argued to be effective in shaping her personality, and the forms these relationships take will be evaluated.

Keywords: Halide Edip Adıvar, Sinekli Bakkal, Rabia as character, Ottoman society

Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* Romanında Rabia Karakterinin Gelişimi

Özet

XIX. yüzyılın ikinci yarısı Osmanlı İmparatorluğu'nun, sosyo-politik ve kültürel anlamda bir dönüşüm içinde olduğu, batılılaşma doğrultusunda radikal adımların atıldığı bir dönemdir. Tanzimat'la birlikte ivme kazanan batılılaşma hareketi, batılı değerlerle gelenekselin nasıl

uzlaştırılacağı konusunu bir sorunsal haline getirmiştir. Bu sorunsal, dönemin düşün ve edebiyat dünyasının en önemli meselelerinden biri olmuştur. Halide Edip Adıvar, kültleşmiş romanı *Sinekli Bakkal*'da, batılılaşma sorunsalına odaklanır. II. Abdülhamit'in saltanatının belirli bir dönemini konu edinen yazar, II. Meşrutiyet'in ilanıyla sonlanan romanında, dönemin toplumsal yaşamını, çelişkilerini, arayışlarını gösterir, Rabia karakteri üzerinden batı ile doğunun değerlerini uzlaştırmaya çalışır. Halide Edip, doğu-batı ikiliği, II. Abdülhamit'in baskıcı politikası, kadının değişmeye başlayan toplumsal temsili gibi dönemin karakteristik yanlarını roman kurgusu aracılığıyla görünür kılar. Roman, Aksaray'ın arka sokaklarından birini merkeze oturtsa da toplumsal yapının geneline gönderme yapan bir yaklaşım sergiler. *Sinekli Bakkal Sokağı*'nın kişi ve mekânları makro yapının mikro düzeyde bir modeli olarak kurulmuştur. Bu anlamda kişi ve uzam, roman kurgusu açısından işlevsel olduğu kadar, sembolik anlamlar da yüklenmektedir. Romanın ana karakteri Rabia, yazarın iletisinin temel taşıyıcısıdır, olay örgüsü onun çevresinde gelişir. Rabia'nın dönüşümüne paralel bir biçimde toplum da dönüşmekte, süreç sancılı olmaktadır. *Sinekli Bakkal*, Rabia karakterinin erginleşmesinin romanı olarak da değerlendirilebilir. Bu çalışmada, Rabia'nın kişiliğinin belirlenmesinde etkili olan romandaki öbür karakterle ilişkisine odaklanılacak, onlarla ilişkilene biçimi değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: *Halide Edip Adıvar, Sinekli Bakkal, Rabia karakteri, Osmanlı toplumu*

Giriş

XIX. yüzyıl, Osmanlı'da kurumsal anlamda çeşitli yeniliklerin, düzenlemelerin hız kazandığı bir dönemdir. Ülke içindeki isyanlarla dış savaşlar, devletin geleneksel yapısını çözümlüğe zorlamaktadır. Ekonomik, siyasi, toplumsal sorunları tetikleyen çözülme süreciyle birlikte, kurumların yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir. II. Mahmut (1775-1839) ordunun, eğitim ve teknik donanım anlamında Avrupalı biçimde düzenlenmesi kararını alır. Yeni orduyu kurarken halkın dini eğilimlerini dikkate alır. Ordunun yönetimini Hristiyan subaylara bırakmak istemediğinden Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan Türk ve Arap subaylar göndermesini talep eder. Paşa, henüz Müslüman subay yetişmediği gerekçesiyle bu isteği geri çevirir. Yeni orduya, Müslümanlığı kabul etmiş Hristiyan subaylar atanır ama verim alınamaz. Bunu üzerine Avrupa'dan Hristiyan subaylar getirilir. (Budak, 2008:350) Bu örnek dönemin siyasi yapısının hassas dengeler üzerine kurulu olduğunu açıkça göstermektedir. Yenilik yapılmadık ancak Batı'ya yönelişin toplumca yanlış anlaşılmasının ve tepkilere neden olmasının da engellenmesi gerekmektedir. Kendisini kültürel ikilik biçiminde gösteren bu hassasiyet XIX. yüzyılın genel karakteristiğini de vermektedir.

Batılılaşma Hareketinin ilk resmi beyanı olan Gülhane Hattı Hümayunu(3 Kasım 1839) toplumun bazı kesimlerinde dirençle karşılaşır. Bir toplumun yüzlerce yıldır süren yaşayış ve düşünüş biçimlerinden kolaylıkla sıyrılması mümkün değildir. Tanzimat eski kurumlarla yenilerin yanyana bulunduğu bir geçişme ve ikilik devri olmuştur. (Akyüz, 2021:14 -15) Geçiş sürecinin zihinsel anlamda da ikilikler, kafa karışıklıkları üretmesi olağandır. Jale Parla, Tanzimat dönemi yazarlarının yenilikleri egemen epistemoloji olan İslami referanslarla, Osmanlı norm ve kültürü çerçevesinde alımladıklarını belirtir:

Bu yazarlar, Osmanlı kültürünün kapsamlı ve mutlak egemenliğinde birkaç Batıcı yeniliğin zahmetsizce sindirilebileceği ve bu sindirmenin de yararlı olacağı konusunda ortak bir görüşe sahiptiler. “Yenilikçi” ilkelerin tümünü geleneksel kültürel normlar çerçevesinde, hatta bu normların terimlerine “tercüme” ederek tanımlamaya çalışıyorlardı. (Parla, 2009:13)

Halide Edip, *Sinekli Bakkal* romanında XIX. yüzyıl Osmanlı toplumunun son dönemlerini ele alır. Toplumda yaşanan ikilikleri Rabia karakterini merkez alarak yansıtır. *Sinekli Bakkal*, ilk kez 1935 yılında İngiltere’de İngilizce olarak, *The Clown and His Daughter* (Soytarı ve Kızı) adıyla yayımlanır. Bu isim, Halide Edip’in çocukluk yıllarında izlediği Karagöz oyunlarına gönderme yapar. Roman 1936 yılında Haber gazetesinde tefrika edilir. Aynı yıl kitap olarak da basılır. (Şahin, 2011:2) Halide Edip’in Cumhuriyet sonrası yapıtlarından olan *Sinekli Bakkal* İstanbul’un farklı toplumsal çevrelerinin yaşam biçimini ve zihin dünyalarını yansıtır. Yoksul semtlerinden paşa konaklarına kadar İstanbul halkı, istibdat atmosferi, Jön Türklerin etkinlikleri, tutucu dindar çevreler, dini daha hoşgörülü biçimde alımlayanlar, çarpıcı biçimde canlandırılmıştır. (Kaplan, 1999:1550) Rabia karakteri ekseninde, okura farklı çevrelerdeki ilişki biçimleri sergilenir, dönemin toplumsal dinamikleri gösterilir.

Edebiyat araştırmacısı İnci Enginün’e göre, Halide Edip, *Sinekli Bakkal*’la birlikte romanlarında, değişen Türkiye’nin çeşitli mekânlarını işlemeye başlamış ve şahıs kadrosunu da genişletmiştir. *Sinekli Bakkal*’da roman kişileri şehir ve dönemle ilişkileri içinde işlenmiştir. (Enginün, 2015:280)

Berna Moran, Halide Edip’in roman yazarlığına *Sinekli Bakkal*’ın ileri bir seviye kazandırdığı saptamasını yapar. Moran’a göre, roman kişileri yaşadıkları tarihsel toplumsal çevreden soyutlanmış değillerdir. *Sinekli Bakkal*’da II. Abdülhamit döneminin bir panoraması sunulmuştur. Romanın olay örgüsü topluma yayılarak genişletilmiştir. Roman, dinsel, siyasal, toplumsal sorunlarla örülmüştür. (Moran, 1991:157) Kenan Akyüz de *Sinekli Bakkal* romanını

Halide Edip'in yazarlığında ileri bir aşama olarak gören araştırmacılarıdır. Akyüz'e göre, karakter yaratmadaki başarısını *Sinekli Bakkal* romanıyla sürdüren Halide Edip, bu yapıtıyla sosyal çevre koşullarını tasvir ve tahlil etmeye daha büyük bir önem vermeye başlamıştır. (Akyüz, 2021:181)

Sinekli Bakkal yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, yazarın romancılığında ileri bir seviyeyi belirler. Roman, Rabia karakteri çevresinde ördüğü olaylar ve onun ilişki içinde olduğu çevreler üzerinden istibdat rejiminin son döneminin sosyo-politik panoramasını sunar. Rabia toplumun tüm görünümünü ve zıt yönlerinin birliğini kendisinde toplamış bir karakterdir. Onun gelişiminde etkili olan kişilerin toplumsal temsil değeri vardır. Rabia'nın ilişkilendiği karakterler ve kurgulanan etkileşim ağı aracılığıyla yazar toplumsal dinamikleri görünürleştirmiştir.

1. Romanın Özeti

İmam olan Hacı İlhami Efendi, eşi vefat ettiğinden kızı Emine'yi tek başına büyütmüştür. Emine on yedi yaşındayken komşusu Tevfik'e kaçar. Tevfik geleneksel seyirlik sanatları başarıyla icra eden bir sanatçıdır. Birlikte yaşadığı annesiyle dayısını ard arda kaybeden Tevfik'e bir ev ve bir bakkal miras kalmıştır. Bir süre bakkalı işletmeyi denese de düzenli çalışmaya alışkın olmadığından başarılı olamaz. Emine'nin bakkalın işletmesini üstlenmesiyle birlikte işler düzeler, bakkalın müşterisi artar. Tevfik'in evlenmeden önceki savruk, dağınık yaşantısını sürdürmesi, Emine'nin, babasının evindeki düzenli yaşantısını özlemesine neden olur. İlhami Efendi katı, renksiz kupkuru bir kişidir ama temiz ve düzenlidir. Oysa Tevfik'in yatış kalkış saatleri bile belli değildir. Onun, Emine'nin gözünde birer serseri olan arkadaşlarından kopamaması ve gözünün hala oyunculukta olması da önemli bir sorundur. Emine, kocasını, "o serserilere" kendisinin taklidini yaparken görür. Tevfik'in cımbızla bıyıklarını yolmasını taklit edişini özel alanına saygısızlık olarak algılar ve ondan ayrılır. Babasının evine dönüğünde hamiledir. Hacı İlhami Efendi, kızının Tevfik'ten boşanmasını ister. Ahlaka uygun olmayan şekilde davrandığı dedikoduları yayılan Tevfik jurnallenir. Onun Gelibolu'ya sürgün edilmesinde Hacı İlhami Efendi'nin de payı vardır. Emine'nin bir kızı olmuştur. Hacı İlhami Efendi torunu Rabia'yı hafız olarak yetiştirir. Sesi çok güzel olan Rabia henüz on bir yaşındayken tanınmaya başlar. Valide Camisi'nde Kur'an okurken onu dinleyen Sabiha Hanım sesini çok beğenir ve konağına davet eder. Zaptiye Nazırı Selim Paşa'nın eşi olan Sabiha Hanım, eli açık, bağış yapmayı önemseyen, eğlenceyi seven bir kadındır. Konaktaki müzik derslerine Rabia da katılmaya başlar. Hocası Vehbi Dede onu çok yetenekli bulmaktadır. Rabia konakta, ileride evleneceği, İtalyan piyano hocası ve kompozitör Peregrini

ile tanışır. Selim Paşa, Dahiliye Nazırı olarak görevlendirilen Zati Bey ile anlaşmamaktadır. Jön Türklere katılmasından korktuğu oğlu Hilmi'yle de çatışma yaşamaktadır. Sürgünden dönen Tevfik bakkalı yeniden işletmeye başlar. Tevfik'le Rabia ilk kez bir araya gelirler. Yıllardır baba özlemi çeken Rabia, Tevfik'le birlikte yaşamak ister. Hacı İlhami Efendi torununun hafızlıktan kazandığı paranın kendisine verilmesi koşuluyla onun babasıyla yaşamasını kabul eder. Rabia Vehbi Dede'den aldığı müzik derslerinde ilerlemektedir. Hilmi'nin arkadaşı Galip, Rabia'ya evlenme teklif eder. Rabia teklifi geri çevirir. Tevfik ağır bir hastalık geçirir. Rabia babasını iyileştirmek için ona özenle bakar. Bir süredir rahatsız olan Emine ölür. Hacı İlhami Efendi, Hilmi ile Tevfik'i jurnaller. Dahiliye Nazırı Zati Bey, Tevfik'ten Selim Paşa hakkında ihbarcılık yapmasını ister. Selim Paşa, Zati Bey'in huzuruna çağrılır ve oğlunun Jön Türk olduğu söylenir. Tevfik, Hilmi'ye yurt dışından gelen paketi almak için kadın kılığında gittiği postanede yakalanır. Sorgulamada işkence edilse de Hilmi'yi ele vermez. Tevfik'le Hilmi Şam'a sürgün edilir. Rabia, Tevfik'in arkadaşları Pembe Teyze ve Rakım'la birlikte bakkalı işletmeyi sürdürür. Annesinin ölüm haberini alan Peregrini İtalya'ya gider. Rabia Peregrini'ye âşıktır. Babasının sürgünde oluşuna üzülürken sevdiği adamın gidişiyile iyice sarsılır. Peregrini bir yıl sonra geri döner ve Rabia'ya evlenme teklif eder. Rabia evlenebilmeleri için üç şart öne sürer. Peregrini, müslüman olacak, adını Osman olarak değiştirecek ve Sinekli Bakkal'da yaşamayı kabul edecektir. Şartları kabul eden Peregrini ile Rabia evlenirler. Şam sürgününde bulunan Hilmi'yle Tevfik Beyrut'a kaçmıştır. Tevfik, Hilmi'nin kadın kılığında Paris'e kaçmasına yardım etmiştir. Rabia tehlikeli bir hamilelik süreci geçirmektedir. Doktorunun hamileliğini sonlandırması önerisini reddeder. Bebeğini bir süre önce ölen dedesi, İmam Hacı İlhami Efendi'nin evinde doğurmaya karar verir. Ev onarılır, temizlenip düzenlenir. Zorlu bir hamilelik döneminin sonunda doğum gerçekleşir. Rabia'nın ve bebeğin sağlık durumu iyidir. II. Meşrutiyet ilan edilir. Sürgünden dönenler arasında Tevfik de vardır. Tevfik nice zorluklardan sonra kızına kavuşacak, torun sevinci yaşayacaktır.

2. Sinekli Bakkal Romanındaki İlişilenme Biçimleri

2.1. Rabia'nın İmam Hacı İlhami Efendi'yle ilişkisi

Çok küçük yaşlardan beri dedesi İmam Hacı İlhami Efendi'nin baskıcı din eğitiminin etkisinde kalan Rabia yaşıtı çocuklar gibi, oyun, oyuncak, bayram salınacağı bilmez. Dedesinin cennet cehennem anlatısıyla büyür. Dedesi, özellikle cehennemi coşkuyla, adeta haz duyarak anlatır. Dini alımlaması ve anlatması korkutma üzerine kuruludur.

Öteki kız çocukları gibi kendisine bez bebek diken Rabia'nın bebeğini, biçim yaratmanın günah olduğu gerekçesiyle çamaşır kazanında yakar. Rabia ilk ve son dayacağını o gün yer. Dayağı zaman içinde unutan Rabia, bebeğin “yakılma törenini” asla unutmaz.

Fakat bebeğin çamaşır kazanının altında yanması, mavi boncukların beyaz bezden ayrılması; bunları sahiden bir çocuk yanmış gibi hissetti. Boğazında acı bir yumru, gözleri kupkuru, yüzükoyun mutfağın taşlarına kapandı, uludu. (s.32)

Rabia, o günden sonra bir daha yaramazlık yapmaz, çünkü insanların davranışlarını değerlendirmeyi ve sınırlarını öğrenmiştir. Bu olay onun erginlenmesinin de başlangıcı olarak görülebilir. Okula gönderilmeyen Rabia, dedesiyle çalışır, onun eşliğinde namaz surelerini ezberler. Derslerini çok çabuk kapan bu güzel sesli çocuğun hafız olmasına karar verilir. Kur'an okumaktan bir müzik zevki de alan Rabia onbir yaşında İstanbul'un tanınan bir hafızı olur. Yüksek ücretlerle mevlitlere, mukabelelere çağrılır. Paraya düşkün imam, kendisinin iki yılda kazandığı parayı bir Ramazan'da kazanmasından dolayı çok mutludur. Kızın, babası Ortaoyunu ve Karagöz sanatçısı Tevfik'e değil de kendisine çektığını düşünerek sevinir.

Sürekli vaaz verir gibi konuşan, gür sesiyle insanları etkisi altına alan biridir. Rabia'nın güçlü, gür, billur gibi sesinde payı olduğunu düşünür. Onu asıl memnun edense Rabia'nın bol kazancıdır. Babası sürgünden dönünce Rabia onunla kalmayı seçer. İmam Hacı İlhami Efendi, torununun kazancının kendisine aktarılması koşuluyla bu durumu kabul eder.

Dede, tek boyutlu, paraya düşkün, jurnalcı, yaşamın her türü hazlarını reddeden, kinci bir kişidir. Rabia'nın gelişiminde dedesinin etkisi belirgindir. Yaşamının sonraki süreçlerinde bir yanıyla bağınaz kalan Rabia'nın yaşama karşı katı tutumunda dedesinin payı vardır. Rabia İlhami Efendi gibi dindar bir kişidir, tutucudur. Dedesinden farklı yanıysa yobaz değil açık fikirli olmasıdır. Yazar, Rabia'yı bu biçimiyle adeta, yeni Türk kimliğinin sembolü olarak sunar. (Timur, 1991:61) Rabia yetişkin bir kadın olduğunda dedesinin evini kendisine göre düzenler, kendisi ve ailesi için yepyeni bir yaşam alanı oluşturur. Aile mirasını sahiplenir ve dönüştürür. Bu da geçmişi reddetmediğini ama yaşamını geçmişin değerleriyle kurmak istemediğini gösterir.

2.2. Rabia'nın Emine'yle ilişkisi

Sinekli Bakkal'da Emine karakteri, katı, kuralcı, tutucu biri olarak çizilmiştir. Çocukluğunda güzel becerikli ama gülmeyen, suratsız ve akranlarına yüksekte bakan biri olarak anlatılan Emine yetişkinliğinde de bu özellikleri sürdürür. Emine'nin bağınaz bir kişi oluşunda babası

İlhami Efendi'nin etkisi vardır. Emine, annesini çok küçükken yitirmiştir. Anne sevgisinden mahrum büyümüş, yaşamın aydınlık yönleriyle ilgisi olmayan İlhami Efendi'nin katı din ve ahlak anlayışına maruz kalmıştır. İlhami Efendi, para ve ibadet dışındaki şeylere kıymet vermeyen bir kişidir. Emine, babasının inançlarının “biricik timsali” gibi olsa da onunla taban tabana zıt özellikleri olan Tevfik'e kaçar. Bu durum, Emine'nin kararlı, isteklerine ulaşma konusunda cesur biri olduğunu gösterir. Emine Tevfik'e kaçarken mantığını devre dışı bırakmamış, ondan oyuncululuğu bırakacağına ve bakkalı işleteceğine dair söz almıştır.

Bir süre sonra Tevfik'in gözünün bakkallıkta olmadığını anlayan Emine onun disiplinsizliği yüzünden batma noktasına gelen bakkalı kendisi işletmeye başlar. Bakkal onun çabasıyla kısa sürede müşterini çoğaltır, tıkr tıkr işlemeye başlar. Bu, Emine'nin, girişken ve babası gibi para işlerinden anlayan biri olduğunu gösterir. O, sevdiği kişiye kaçarken ne kadar cesursa, işleri devralırken de öyle öyledir. Rabia'nın iradeli, disiplinli ve aldığı kararları uygulama çabasında Emine'nin izleri görülür. Emine eşi Tevfik'i kendisi seçmiştir. Rabia da annesi gibi eşini özgür iradesiyle seçmiş, küçüklüğünden itibaren nerede ve nasıl yaşayacağını kendisi belirlemiştir.

Emine bir öfke nöbetinin ardından Tevfik'i terk eder, onun tüm barışma girişimlerini geri çevirir. Tevfik'in yaptığı affedilmez şey, Emine'nin bakkaldan kovduğu “garip kılıklı serserilere” karısının taklidini yapmaktır. Bu sahne romanda şöyle anlatılır:

Tezgahın üstündeki teneke kutuyu ayna gibi karşısına almış, diliyle üst dudağını şişirmiş, üst dudağının tüylerini muhayyel bir cımbızla yoluyordu. Bu doğrudan doğruya bir kadının mahremiyetine tecavüzdü. Hangi Müslüman helalini böyle teşhir edebilirdi? Sahanlıkta bir insan kasırgası hasıl oldu. Mutfağın ve açılan aralık kapısı yıldırım gibi cüceye çarptı. Kısık bir kadın sesi, “çanak yalayıcılar, köpek soyları...” diye haykırıyordu. En önde Tevfik, en arkada cüce, birbirlerinin ayaklarına basarak Emine'nin gazabından sokağa fırladılar, karanlıkta birdenbire kayboldular.(s.25)

Emine'nin inatçı katı kişiliği Rabia ile ilişkisinde de gözlemlenir. Rabia'nın Selim Paşa'nın konağında müzik dersleri almasına onun terbiyesini bozacağı gerekçesiyle şiddetle karşı çıkar. Hacı İlhami Efendi bu konuya daha pragmatist yaklaşmaktadır. Torununun konaktaki derslere başlaması onu nüfuzlu kişilere yakınlaştıracaktır.

Emine "Çingene sazı" diye tahkir ettiği tefi, kızının çaldığını duyunca hiddetinden babasına saldırdı.

- *Bu konak bakalım kıza daha ne yüzüzlükler öğretecek. Para yüzünden torununu çingene çalgıcısı yapacaksın. İmam sakalım karıştırdı:*

- *Sana kim tef çaldırıyor, Rabia?*

- *Vehbi Dede.*

İmam nefes aldı ve Emine'ye sert sert bakarak:

- *Anlamadığın işe burnunu ne sokarsın, be kadın? Vehbi Efendi evliya gibi bir adamdır. Mevleviler, tefi, dünya zevkine alet için çalmazlar, diye başlayarak uzun izahata girişti. (s.76)*

Emine ile kızı arasında bir sevgi bağı yoktur. Kızını bir kez kucaklamaz, her fırsatta azarlar, ağır sözler söyler. Kızının, beğenmediği her davranışını babasından aldığı düşünür, Tevfik'e olan öfkelerini ona yansıtır. Rabia'nın gelişiminde Emine'nin etkisi önemlidir. Emine ile Tevfik'in zıt yanları, Rabia'nın karakterindeki karşıt yönlerin çatışması biçiminde ortaya çıkar. Rabia sesi ve yeteneği sayesinde değişik çevrelere girse de alışkanlıklarına karşı çok tutucudur. Bunda, Emine'nin dışa kapalı, kuşkucu, sert mizacının etkisi vardır. Emine, affedici olmayan, dediğim dedik biridir ve bu özellikleriyle babası İlhami Efendi'ye çok benzemektedir. Kimi zaman ondan bile daha katı yanları vardır. Çabuk parlar, öfkeli olduğunda ağzına geleni söylemekten çekinmez. Her fırsatta Rabia'ya babasıyla ilgili kötüleyici şeyler söylemekten vaz geçmez.

Rabia, Emine'nin babasıyla ilgili olumsuz düşüncelerini bildiğinden Tevfik'in sürgünden döndüğünü ve onunla görüştüğünü annesine söylemez. Onu en çok sevindiren bu olayı annesinden gizlemesi birbirleriyle duygusal anlamda yakın olmadıklarını gösterir. Konağa gidiyorum diye evden çıkıp babasına gider. Tevfik oyuncu arkadaşı Rakım'la evi, bakkalı ve bahçeyi düzenlemektedir. Rabia her gün onlara yardıma gittiğinden konaktaki dersleri ihmal etmeye başlamıştır. Konağın kâhyası Rabia'yı sormak için Emine'ye gelir. Emine kızının konağa gitmediğini öğrenince çok öfkelenir. Kızını sokağa düşürdükleri gerekçesiyle hem Kâhya Kadın'a hem de Sabiha Hanım'a hakaret eder. Öfkeyle Sabiha Hanım'a gittiğinde odada Rabia ile karşılaşır.

Derken Emine konağa geldi. Eğer bütün bu vakalarda Sabiha Hanım soğukkanlılığını ve idaresini göstermese maazallah bir felaket olacaktı. Ağzı köpürerek Sabiha Hanım'a tam bir cephe hücumuna geçen Emine, Tevfik'in avdetini duyunca, pattadak düştü, bayıldı. Ayılır ayılmaz, biricik çocuğunu o soytarıya vermektense eliyle boğmak için Rabia'nın gırtlığına atıldı. Bütün

konak, Emine'yi zaptetmeye uğraşırken, Sabiha Hanım İmam'a haber yolladı.

(s.105)

Alıntıdan da anlaşılacağı gibi, Emine, kızına karşı sevecen değildir. Rabia, babasıyla tanıştıktan sonra Emine ona daha da sevimsiz gelmeye başlamıştır. Babası döndüğüne göre, Rabia'nın kiminle yaşayacağına karar vermesi gerekmektedir. Rabia yanında çok mutlu olduğundan babasını tercih etmiştir. İş mahkemeye düşmesin diye Selim Paşa'nın huzurunda dedesiyle babası karşı karşıya gelir. Emine göz yaşları içinde babasının yanında kalmak istediğini söyler Annesiyle dedesinden, büyüdüğü evden ikilemde kalmadan ayrılma kararı vermesi onların yanında ne kadar mutsuz olduğunu gösterir. Hacı İlhami Efendi, Rabia'nın kararı çıkarına uygun olduğundan Emine'yi itiraz etmemesi konusunda uyarır. Emine durumu içine sindiremeye de sessiz kalır ama kızına öfkesi daha da artar: *Emine bu şartları ister istemez kabul etti ve ilk aylar Rabia'ya beslediği gayzı ona yalnız beş vaktinde beddua etmekle tatmin etti.* (s.128)

Rabia babasına taşınınca annesiyle ilişkisi neredeyse kopar. Zaman geçtikçe Emine'nin beklentileri gerçekleşmemiş, umut ettiği gibi Tevfik onun ayaklarına kapanmamıştır. Emine'nin daha çok üzüldüğü şeyse Rabia ile Tevfik'in birlikte mutlu olmalarıdır. Emine kızına kendisini sevdirmek için hiçbir çaba harcamamayı sürdürür. Babasına söz vermesine karşın, bir gün merakını yenemez ve kimseye görünmeden bakkala gelir. Rabia ile aralarında geçen şu diyalog ana kızın ilişkilerinin niteliğini açıklayıcıdır:

Tevfik henüz kalkmamıştı, Rakım mutfakta kahve pişiriyordu. Rabia, Emine'nin pek iyi hatırladığı, teneke kutunun içindeki bozuk paraları peykeye dökmüş sayıyordu.

- *Bu ne kurum, Rabia Hanım?*

Bu ses, Rabia'nın yüzünü ölü gibi sararttı, gözleri bir ölü görmüş gibi Emine'ye çevrildi.

- *Yılan gibi ne dimdik bakıyorsun? Tanımadın galiba. Baban, Pembe'yi nikah edince gene ananın evine koşarsın. Ama o vakit ben sana dünyanın kaç bucak olduğunu gösteririm.*

- *Sana ne? Babama sen mi varacaksın?*

- *Bari güleyim. Köpek gibi kapımda uluduğu vakit bile dönüp yüzüne bakmadım.*

- *Merak etme, bundan sonra babam sana gözünün kuyruğuyla bile bakmaz.*

- *Görürüz, Rabia Hanım.*

Emine başörtüsünü yüzüne çekti, geldiği gibi birdenbire gitti. (s.130 -131)

Emine'nin bu ziyaretten beklentisi Tefvik'in bakkala geldiğini duyması ve kendisine karşı zaafının yeniden canlanmasıdır. Belki öyle de olacaktır çünkü Tefvik onu tamamen unutmuş değildir. Ne var ki Rakım, anne-kızın konuşmasını dinlemiş, Rabia'yı bu olaydan babasına söz etmemesi konusunda uyarmıştır. Tefvik bunu duyunca belki Emine'ye koşacak kurdukları düzen bozulacaktır. Rabia, Rakım'ın dediğini yapar, annesinin geldiğini babasına söylemez. Emine Tefvik'i boşuna beklemektedir. Bir süre sonra hastalanan Emine hızla kötüler. Komşuları hasta Emine'yle Rabia'yı barıştırmanın sevap olacağını düşünürler. İlhami Efendi onların barıştırma önerisini dikkate almaz. Tefvik'se komşu kadınları dinler. Rabia istemese de kızını iki yaşlı komşu kadınla birlikte annesine el öpmeye gönderir. Hasta Emine kızına kaba davranır.

Rabia'nın başına lanet yağmuru yağdırdı. Komşuların yanında bu hareket ve zilletin tesiriyle Rabia, anasının ne kadar biçare ne kadar hasta görüldüğüne dikkat etmedi. Kadının erimiş yüzü, içine batmış gözleri onda, merhamet değil, çocukluk yıllarında çektiği meşakkati uyandırmıştı. Dükkanda, aşağı yukarı dolaşarak, sabırsızlıkla kendini bekleyen babasının yüzüne, ilk defa hiddetle haykırdı:

Bizi istemiyor. Ben sana demedim mi, diyerek hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı.

Bu, ana kızın birbirlerini son görüşleri oldu. (s.132)

Rabia annesine onun kendisine karşı katı tutumuna benzer bir biçimde davranır. Annesinin ölümünü bildirdiklerinde adeta duygusal buzlaşma yaşar. Hiçbir tepki vermez. Onun aklında o sıralarda ağır bir hastalık geçiren babası vardır. Babasını üzmemek için annesinin öldüğünü söylemez. Sokaktan gelen tekbir seslerinden bir cenaze alayının geçtiğini anlarlar. Pencereden baktığında annesinin üstü pembe kumaşla örtülmüş tabutunu görür. Annesi için değil "Tefvik sen ölme" diye babası için ağlar. Anne kızın birbirine bu denli yabancılaşmasının ardında Emine'nin sevgisizliği vardır.

Rabia'nın yaşama karşı, katı, tutucu, inatçı olan yanı, ona Emine'den kalıttır. Yaşamının ilerleyen süreçlerinde yeniliklere karşı tutucu davranması, alışkanlıklarına çok sıkı sarılması ve isteklerini yaşama geçirme konusundaki inatçılığında da annesinin izleri vardır.

2.3 Rabia'nın Sabiha Hanım'la ilişkisi

Sabiha Hanım, Emine'nin anti tezi gibi kurulmuş bir karakterdir. İki yönü vardır Sabiha Hanım'ın. Hayırsever, merhametli bir insanıdır. Bu anlamda çevresindeki kişilerden takdir görür. Öteki yanıysa dedikodulara yol açar. Sabiha Hanım, neşeli, sazı sözü seven, kahkahası, neşesi “mikrop gibi yayılan” bir kadındır. Gerçi o dedikodulara kulak asan bir kişi değildir. Döneminin “içtimai protokolüne” uymasa da sosyal statü ayrımı yapmadan kiminle kafa barıştırırsa onunla dostluk eder. Sabiha Hanım'a bayramlarda, kandillerde el öpmeye gelenler arasında Emine de vardır. Emine'den hoşlanmayan Sabiha Hanım, Tevfik'i küçük yaşlarından beri izler, harçlık verir, gösterilerini kaçırmaz. Başta kocası Selim Paşa olmak üzere çevresindekiler, artık yaşını başını aldın, kendini ibadete verme zamanıdır deseler de o buna aldırmaz etmez gönlünü hoş etmeye bakar. Ölüm ve ibadet düşüncesi ona ürkütücü gelir.

Halbuki o, buruşuk yüzünü daha buruşturuyor, ahret düşüncesini hiç sevmiyordu.

Solucanı, akrebi bol, rutubetli, kara ve soğuk topraklar... Şayet ruhu oradan cennete giderse? O da pek keyifli bir yer değil. Herhalde saz, söz, şaka, alay orada yasak. (s.37)

Sabiha Hanım, karakterli bir kadındır. Selim Paşa karısından habersiz ikinci evliliğini yapmıştır. İkinci karısı kızları Mihri'yi doğururken ölür. Sabiha Hanım çocuğu kabul etmiş, onu büyütüştür. Mevleviliği kendisine uygun bulan Sabiha Hanım, bu çevrede müzik hocası Vehbi Dede ile tanışır. Kâinata “anlayan ve seven bir tebessümle” bakan, hayatı “ilahi bir şaka” olarak gören Vehbi Dede'yi konaktaki kadınların müzik hocası yapar. Sabiha Hanım, Vehbi Dede gibi perhizli yaşayan biri değildir. O hem halk şarkılarını, türkülerini, hem dinsel içerikli müziği sever. Valide Camisi'nde dinlediği Rabia'nın sesini çok beğenen Sabiha Hanım, onu akşamları şarkı okuması için çağırır. Sinekli Bakkal'ın bozuk kaldırımlarından, Selim Paşa konağının çalışanı Şevket Ağa'nın tuttuğu fenerin ışığında seke seke geçen Rabia'nın hayatı, konağın kapısından içeri adım atışıyla değişmeye başlar. Işıklı bahçeler, hanımeli, yasemin kokuları, fiskiyenin şırlıtısı onu adeta büyüdü bir dünyaya sokar. Yumuşak halılar, görkemli avizeler, aynalardan onu çok etkiler. Üzerinde, dedesiyle annesinin eskilerinden bozma kaba kumaştan bir elbise vardır. Bu sırada zihninde annesinin “yabanlıklarını buruşturma” diyen sesi yankılanır. Elbisesini buruşturmamak için dikkatli oturmaktadır. Sabiha Hanım, neşeli bir ifadeyle Rabia'ya sorar: *Bu ne katı, ne koyu entari, Rabia Ablâ! Kaplumbağa kabuğu gibi.*”

Rabia kadının sözlerine gülmemeye çalışır. Gözleri halının çiçeklerine takılı olarak onu yanıtlar:

- *Peygamber Efendimiz yamalı esvap giyerdi dedi.*

Şen bir kahkaha...

- *İmam Efendi evde de mi vaaz eder gibi konuşuyor?*

Rabia dedesinden bu şekilde söz eden birini ilk kez gördüğünden şaşırır. Bu neşeli, kalender hanım, annesinden ve dedesinden çok farklıdır. Sabiha Hanım, Rabia'ya evde babasıyla ilgili konuşup konuşmadıklarını sorar. Rabia şöyle karşılık verir:

- *Babam fena bir adamdı Hanımefendi, hiç camiye gitmezdi... Ölünce... Cehenneme gidecek.*

Rabia, babasını soranlara dedesinin verdiği yanıtı tekrarlamaktadır. İçini kemiren bir sorunu ilk kez ortaya koyar.

- *Hanımefendi, babam ölürse sahiden cehenneme gider mi?*

- *Niçin gitsin yavrurum, kimseye ziyarı dokunmazdı ki... Ama bilinmez, Allah'ın hikmetine akıl ermiyor, bu yaşa geldim bizden ne istediğine daha akıl erdiremedim. (s.41)*

Sabiha Hanım bu yanıtın sonra Rabia'ya Tefvik'in çocukken yaptığı maskaralıkları, komiklikleri, Göksu'da verdiği temsilleri anlatır. Babasına ilişkin dinledikleri Rabia'yı etkiler. Sabiha Hanım'la tanıştıktan sonra Rabia, hayata başka bir gözle bakmaya başlar. Rabia'nın gelişiminde Sabiha Hanım ve onun çevresindekilerin rolü büyüktür.

2.4. Rabia'nın Vehbi Dede'yle ilişkisi

Rabia'nın, Sabiha Hanım'ın konağında tanıştığı Vehbi Dede, dedesinden çok başka bir din anlayışının temsilcisidir. Sabiha Hanım, Vehbi Dede'yi kendi mizacına yakın bulmaktadır. Rabia, Vehbi Dede'ye takdim edildiğinde hocası onu bir yetişkinmiş gibi Mevlevi selamıyla karşılar. Bu kalender meşrep müzik hocası Rabia'yı sevgiyle, şefkatle eğitmeye başlar. Rabia, müziğin içsel derinliğini duyumsamaya başlamıştır. Vehbi Dede'nin derslerinde tef, ut, kanun gibi neredeyse tüm alaturka sazları çalmayı da öğrenir. Rabia, derslerde Vehbi Dede, Peregrini ve Hilmi arasında geçen dinsel, felsefi tartışmaları da izler. Vehbi Dede'nin varlığa ilişkin felsefi görüşlerinin temelinde varlığın birliği kavrayışı vardır. Peregrini'nin kışkırtıcı sorularını sakın biçimde yanıtlar. Rabia'nın müzik dersleri onun farklı dünya görüşü ve inanç

anlayışlarını görmesini sağlamaktadır. Vehbi Dede'ye göre kâinatta farklı kuvvetler yoktur, her şey tek bir yaratıcı gücün eseridir:

O, o, kainat denilen perdeye, gölgelerini aksettirmek için yaratmak fiilinde devam eden Halik. Adı Allah, Rab, ne olursa olsun. Nurunun en parlak, en ezeli olduğu bir yer, sırrının karşılığı, bir tek şey vardır: Aşk!

Mesnevi okur gibi bunları söyledikten sonra acemaşiran makamında bir mısra terennüm etti:

- *Aşk bes, baki heves! (s.86)*

Peregrini, Vehbi Dede ile kötülük problemi üzerine tartışmak ister:

Ya kinler, nefretler, boğuşmalar, didişmeler, vahşetler. Onları bir fenalık, Allah'ın eseri olarak kabul etmek lazım değil mi?

Peregrinin sorusunu Vehbi Dede şöyle yanıtlar:

Hayır... Hepsi aynı nurun gölgesi, hepsi aynı ilahî ressamın kullandığı başka başka boyalar. (s.86)

Vehbi Dede Rabia'nın yeteneğini takdir ettiğinden Ramazan ayında ders vermemesine karşın onun için bu kuralını bozar. Rabia'nın evine gidip ona ücretsiz özel ders vereceğini bildirir. Onun gibi yetenekli bir öğrencinin derslerden mahrum kalmasını istemez. Vehbi Dede'nin Rabia'ya ders vermeye gittiği günler Peregrini, Hilmi ve onun iki arkadaşı da gelir. Tevfik'in evinde bir araya gelen bir küme insan çeşitli düşünce akımlarının temsilcileri olarak tartışırlar. Rabia'nın, birbirine karşıt düşüncelerin çarpıştığı ortamda bulunması onun düşünsel gelişimi için de önemlidir.

Rabia, Peregrini ile evlenme kararı aldığı anda, Vehbi Dede, aralarındaki din, kültür ve yaş farkının sorun çıkaracağı konusunda endişeye kapılır. Çok genç olduğundan Rabia'nın duygularının geçici olduğunu düşünür. Rabia, Vehbi Dede'ye çok küçük yaşlardan beri Peregrini'yi sevdiğini onun dışında kimseyle asla evlenmeyeceğini söyler. Vehbi Dede, öğrencisinin kararını içine sindiremese de inancı gereği bu işte de bir hikmet olduğu düşüncesiyle üstelemez. Vehbi Dede'nin düşüncelerinin Rabia için çok değerli olduğu şu anlatımdan anlaşılabilir:

Ne derse desin, gene Osman'a varırım diyor. Fakat Vehbi Efendi'nin tam rızası olmadan evlenirse, saadetin bir tarafı sakat olacak, içinde bir zehir kalacak. Ondan bir şey istemeksizin, hayatını ihata eden bu şefkat, bu himayeye ne kadar

muhtaç olduğunu, olanca şiddetiyle hiss ediyor. Vehbi Efendi hayatından çekilir, giderse, ömrü, liman görmemeye ne zaman bora çıkacağı kestirilemeyen açık denizlerde dolaşmaya mahkûm bir gemiye dönecek.”(s.331)

Rabia'nın babasından sonra en çok sevdiği kişi olan Vehbi Dede, onun en zor zamanlarında yanındadır. Tevfik sürgüne gönderildiğinde, Peregrini İtalya'ya gittiğinde, tehlikeli hamileliğinde yanında ona huzur veren varlığıyla hep Vehbi Dede vardır. Rabia aldığı sıkı alaturka müzik eğitimi sayesinde saray çevresine de girer. Vehbi Dede onun hem mesleki hem de manevi anlamda yol göstericisi ve destekçisidir.

2.5. Rabia'nın Tevfik'le ilişkisi

Rabia'nın babası Kız Tevfik adıyla Karagöz oynatan ve Ortaoyununda zenne rolüne çıkan bir halk sanatçısıdır. Zenne (kadın), Ortaoyununda Kavuklu ya da Pişekar'ın, karısı, kızı, tanıdığı olabildiği gibi, öteki karakterlerle de sevda, alacak-verecek ilişkileri olan kadınları canlandıran karakterdir. (Kudret, 2007:73) Yeni tipler üreten, yaratıcı ve çok yetenekli bir oyuncu olan Tevfik her toplumsal tabakadan hayran çevresi edinmiştir. Belirli bir seyir alanı olmayan Ortaoyunu daha çok meydanlarda, çayırda oynanır. Tevfik'in oyunu da Çırpıcı Çayırı'na geldiğinde mahalle halkı onu izlemeye koşar. Mahallenin erkekleri Tevfik'in kadın kılığına girmesini “erkeklik haysiyetine” uygun bulmayıp ona mesafeli olsalar da Zaptiye Nazırı Selim Paşa da dahil olmak üzere yetenekli oyuncuya gülmekten kırırlılar.

Dayısından kalan bakkalı işletmek istese de başaramaz. Onun tek tutkusu sanattır. Eşi Emine'den gizli gizli geceleri arkadaşlarını toplar onlara kendisinin çizdiği tiplerle gösteriler yapar. Çocuklarla oyunlar oynayan, taklitleriyle sokağı panayır yerine çeviren Tevfik ile Emine'nin ortak hiçbir yönü yoktur. İyi kalpli, uçarı, sanatçı ruhlu bir kişi olan Tevfik, Emine'nin istediği gibi disiplinli, titiz, para işlerinden anlayan bir esnaf olmayı beceremez. Dağınık, disiplinsiz tutumları özellikle de arkadaş çevresi Emine'yi çok rahatsız eder. Karısının taklidini yapması evliliğinin bitmesine neden olur. Emine'yi ne yapsa yumuşatamaz, ona kendisini affettiremez. Haksız yere Gelibolu'ya sürgüne gönderildiğinden kızını yıllarca göremez. Rabia, yıllar sonra görebildiği babasında özlemine duyduğu sevgiyi, şefkati bulur. Baba kızın ilk karşılaşmaları romanda şöyle verilir:

Birçok şey birden oldu. Cüce kapıya dayanmış ağlıyordu. Tevfik, Tuna Nehri gibi taşmıştı, tayfun gibi kızının etrafında dönüyor, kapıp kollarıyla kaldırıyor, dükkânda aşağı yukarı divane gibi dolaştırıyor, arada bir bırakıyor, biraz

yüzüne baktıktan sonra tekrar kapıyor, nöbet gelmiş deli gibi sayıklıyor, ağlıyordu. (s.96)

Rabia hem babasına hem de Rakım'a yaşama sevinci getirmiştir. Tefvik heyecanla kızına sürgünde yaşadıklarını anlatır. Uzun sürgün yıllarında zorlu bir ayakta kalma mücadelesi vermiş, ekmeğini taştan çıkarmıştır. Konudan konuya sıçrayarak anlattığı sıkıntılarla dolu macerasının Rabia'yı üzdüğünü fark edince kendince daha eğlenceli bulduğu konulara geçer. Bir çingene kadından söz etmeye başlar. Bu kadın şen şakrak bir kişi olan Pembe'dir. Pembe ile Rakım Tefvik'in çok yakın arkadaşlarıdır. Rabia farkında olmadan annesi Emine'ye öykünerek kuru bir sesle "çingene demek fena kadın demektir" der. Tefvik kızının bu sözlerinden rahatsızlık duyar.

Tefvik'in yüzü bulutlandı:

- *Öyle, deme Rabia, göğsünde insan yüreği taşıyan, orada bir o, Çingene vardı. O olmasa, ben ne olurum? Bir köpek, efendileri eğlendirmek için burnuna halka takılıp oynatılan bir ayı... Beni bir o, insan yerine koydu. (s.97)*

Emine'nin katı tutumuna karşın Tefvik'in insanları kucaklayıcı bir yanı vardır. İlişkilerinde çıkar gözetmeyen, sevip saydığı kişiler için karşılık beklemeden fedakârlıklar yapan biridir. Nitekim, Jön Türk'lerle ilişkisi olan Hilmi'yi kıramadığından ona gelen paketi postaneden kadın kılığında teslim alırken yakalanacak bu nedenle sürgüne gönderilecektir. Sürgünde de Hilmi'den desteğini esirgemez; kadın kılığına girip onun Paris'e kaçmasına yardım eder.

Dedesine ve annesine yakınlık duymayan Rabia, babası sürgünden dönünce onunla birlikte yaşamayı seçmiştir. Dedesi, Rabia'nın hafızlıktan kazandığı paranın kendisine verilmesi şartıyla bu durumu kabul etmiştir. Paraya kıymet vermeyen Tefvik bunu asla sorun yapmaz. Tefvik, Rakım ve Pembe ile birlikte yaşayamaya başlayan Rabia çok mutludur. Babası, annesiyle dedesinden düşünce ve yaşayış bakımından çok farklıdır. Tefvik'in evinde, babasının rahatı için her şeyi yapan Rabia'nın onun rakı tepsisini özenle hazırladıktan sonra namaz kılmaya gitmesi olağan bulunur. Babasının yanında, neşeli, yaşam dolu birine dönüşen Rabia yenilenmiş, canlılık kazanmıştır. Karagöz gösterilerini seslendirmede babasına yardım eder, bakkallık yapar, hafızlığı da sürdürür. Rabia, o tifo olduğunda onun iyileşmesi için elinden geleni yapar.

Tevfik bir kıraathanede gösteri yapması için etmesi teklif alır. Dönem bir sanatçının sanatını keyfince gerçekleştireceği ortamı sağlamaktan uzaktır. Tevfik'in gösterilerindeki politik göndermeler başına dert açar. En masum eleştirilere bile hoşgörülle yaklaşılmayan karanlık bir dönemdir. Tevfik jurnallenir, sürgün kararı çıkar. Sürgüne giderken yanına Karagöz takımını da alır. Yurdundan sürülen Tevfik'i gurbette avutacak şey gene sanatı olacaktır. İçsel derinliği olan Vehbi Dede bu durumu çok iyi kavramıştır.

Rakım:

- *Tevfik benden Karagöz takımlarını istedi. Vapurda sanki "hayal" mi oynatacağı, dedi.*

Vehbi Dede dalgın dalgın cevap verdi.

- *Hayal de insan gibi diyar diyar gezer, hey oğul! (s.241)*

Romanda Tevfik'in Rabia'nın gelişimine, kişiliğine etkisi şöyle anlatılır:

Rabia'nın güneşli, neşeli tarafları, sanat istidadı Tevfik'den geliyordu. On bir yıldan fazla gece gündüz din, ahret diye her şeyin fevkinde iki mefhum öğretmeye çalışmışlardı. Fakat o, fikirlerinden ziyade insanlara, yaşayan şeylere bağlı, sevdiği vakit ölüme kadar sever, en küçük şefkat tecellisiyle kalbi atar bir kadın olacaktır. (s.119)

Tevfik, duyarlı, sevecen, neşeli, paraya değer vermeyen, uçarı yapısıyla Rabia'nın çocukluğunda aldığı katı, bağnaz eğitimin etkilerini kırar. Arkadaşları Rakım ile Pembe de sevecen kişilerdir. Romanın masum, çıkarsız en samimi karakteri olan Tevfik, Rabia'yı yaşamın farklı renkleriyle tanıştırır onun ufkunu genişletir.

2.6. Rabia'nın Peregrini'yle ilişkisi

Peregrini, alafrağa evlerde ve sarayda piyano hocalığı yapan İtalyan bir müzisyen ve bestecidir. Türkçeyi bir Türk gibi telaffuz eden, Doğu felsefesini de iyi bilen Peregrini ile Rabia, Sabiha Hanım'ın konağında tanışır. Batı müzik geleneğinin temsilcisi Peregrini, Rabia'yı öteki öğrencilerinden daha orijinal bulur, sesinden ve tavrından etkilenir. Vehbi Dede'nin hayata bakışından ve davranış tarzından çok farklı bir anlayışın temsilcisidir. Daha seküler bir bakışla yaşamı kavrayan Peregrini, Vehbi Dede'ye göre daha canlı, ateşli bir yapıdadır. Rabia, günah, cennet, cehennem, şeytan gibi kavramlar etrafında örülen tartışmalara müzik dersleri süresince tanıklık eder. Dedesinden çocukluğu boyunca cennet-cehennem

anlatıları dinlemiştir. Müzik derslerinde, farklı bakış açılarını da dinleme şansı bulur. Romanda Rabia'nın tanıklık ettiği üç düşünce hattı vardır. Bunların temsilcileri Peregrini, Hacı İmam İlhami Efendi ve Vehbi Dede'dir. Vehbi Dede, tasavvuf felsefesini, İmam Hacı İlhami Efendi katı bir İslam anlayışını savunur. Peregrini, dine mesafeli oluşuyla onlardan ayrılır. Annesi bağınaz bir Katoliktir. Güçlü bir din eğitimi de almış olmasına karşın dinsel yaşantıya uzaktır. İnsanın, Merak ve şeytan sayesinde "bilgi ağacının" meyvelerinden yararlandığını söyleyen Peregrini bir tartışmada Vehbi Dede'ye şöyle söyler:

Hiç olmazsa Şeytan'm cesaretini tasdik et, Dede Efendi. Fikir cesaretinin piri odur. Halik'in gazabına ilk isyan eden, cennetin nimetlerinden, refahından atılmayı ilk göze alan hep odur. Yeryüzünde ilk ateşi, gökten çalıp getiren Promete'den tut da, bütün filozoflara, bütün büyük ihtilalcilere, hatta benim gibi kilisesine isyan eden adi bir adamın bile piri odur. Bak, Şeytan için ne güzel, bir parça besteledim. Ellerini havaya kaldırdı ve piyanoya indirmeden evvel, Cennette namdar bir melek olmayı, fikir hürriyeti namına feda edenin şerefine, dedikten sonra bir çılgın gibi parmakları piyanonun üstünde dolaşmaya başladı. Rabia'ya öyle geldi ki, çaldığı havada kâinatın bütün şeytanları, ifritleri başıboş, hürriyetle sarhoş bağırıyorlar çığırıyorlar. (s.84)

Peregrini samimi ve neşeli tavırları, nükteli üslubuyla renkli bir kişidir. Bir süredir derslere devam etmeyen Rabia'yı merak eder. İlk kez Sinekli Bakkal Sokağı'na geldiğinde burada saray ve bürokrat çevrelerinden farklı bir dünya ile karşılaşır. Alt, orta sınıfın yaşadığı bu sokakta, samimi, özel, teklifsiz, insani, bir kıta keşfetmiştir adeta. Tevfik'in bakkal dükkânında Rakım'ın yadırgadığını görünce üç kenarlı şapkasını çıkarır. Bir Ramazan günü, başında fesi Süleymaniye'de Rabia'nın mukabelesini dinler ve çok etkilenir. Vehbi Dede'ye şöyle der:

Bu kızı, üstünde iki mum yanan herhangi cami kubbesinin altına koysan, benim gibi kâfirleri bile şaşırtan bir musiki yaratıyor. İçine Allah mı giriyor, şeytan mı giriyor, bilmem. Ne sanat, ne sanat! (s.123)

Peregrini'nin Rabia'nın sesine ve yeteneğine olan hayranlığı zamanla aşka evrilir. Duyguları karşılıklıdır. Rabia on beş yaşındayken, Sabiha Hanım'a, bir Müslüman kızı, bir Hıristiyan'la evlense ne olur diye sormuştur. Bu soruyu sorarken aklında Peregrini vardır. İtalyan piyaniste duyduğu ilgi giderek tutkuya dönüşür. Peregrini, Rabia'yı çevresindeki öteki

kişilerden daha canlı oluşuyla, sakin dururken birden ateşli bir heyecana kapılmasıyla etkilemektedir.

Aldığı kararları inatla savunan Rabia, evlenebilmeleri için Peregrini'ye kimi şartlar ileri sürer. Peregrini, onun dediğini yapar. Adını Osman olarak değiştirir, Müslüman olur ve Sinekli Bakkal'a taşınmayı kabul eder. Tevfik'in evi yarı alaturka yarı alafranga tarzda döşenir. Rabia tutucu biçimde alışkanlıklarını devam ettirmeye çalışsa da ev döşenirken kimi tavizler vermek durumunda kalır. Örneğin yer döşeginde yatmayı istese de iki kişilik karyolayı kabul eder.

Yaşamını, alışkanlıklarını Rabia uğruna değiştiren Peregrini, mahalleye ve küçücük eve uyum sağlamaya çalışır. Yaz gelince Sinekli Bakkal onu iyice bunaltır, Boğaziçi'nde bir yazlık ev tutmak ister. Servet sahibi olan ve yaşamını evleninceye kadar zengin çevrelerde geçiren Peregrini, fakir gibi yaşamaktan bıkmıştır. Rabia, onun en azından yazı havadar bir yerde geçirme isteğini, Sinekli Bakkal'da kimsenin böyle bir alışkanlığı olmadığı gerekçesiyle reddeder. Aralarındaki tartışma konularından biri de Rabia'nın ders vermeyi sürdürmesindeki ısrarıdır. Peregrini'ye göre Rabia'nın mevlit okuması işin sanat kısmıdır ama derse gitmesine gerek yoktur artık. Rabia, masraflarını ve sürgünde olan babasına gönderdiği parayı kendisi karşılamak için çabalar. Bir yandan kocasının ayakkabılarını çıkarıp terliklerini giydiren, ona "bir sütnine" gibi özen gösteren bir eş olmuştur. Geleneksel kadınlık rolünü başarıyla yerine getirir, lezzetli yemekler yapar.

Peregrini onu yazı Boğaziçi'nde geçirmeye ikna eder. Deniz kıyısında, çamlıklarda gezinti yaparlar. Rabia, Peregrini'nin müzikal çalışmalarına da katkı sunar. Kendisinden farklı bir kültürün temsilcisi olan Peregrini ile ortak bir yaşam kurarken kimi alışkanlıklarını yenileriyle değiştirmeye başlar. Rabia için en radikal değişim bebeğini dedesinin evinde doğurmaya karar vermesidir. Çocukken dedesinin evinde bez bebeğinin çamaşır kazanının altında yakılması Rabia'yı derinden etkilemiştir. Dedesinin evini kendi gereksinimleri ve beğenisine göre düzenleyerek oraya yerleşmesi geçmişin yükünden fiziksel ve sembolik anlamda sıyrılması, yeni bir yaşama adım atma gücünü yakalaması anlamına gelir.

Rabia, güçlü, mücadeleci bir kadın karakter olarak çizilmiştir. Halide Edip ona kendi, güçlü "sesinden" bir parça katmıştır. Yahya Kemal Sultanmahmet mitingi hatibi Halide Edip'in sesinin, sözünün gücünü ve etkisini şöyle tarif eder.

(...) İstanbullular Halide Edip'i altı minareden kopan tekbir sesleri ortasında, bir ızdırıp timsali gibi siyahlar giyinmiş gördüler. O meyanda, o topluluk o siyahlar giyinmiş ızdırıp timsali ve onun canlı sesi İstanbulluların kalbinde son hatıra gibi hakkedilmiş duruyordu." (Kemal, 2002:43)

Halide Edip, bir milletin sesi, sözcüsü olmayı başarmıştır. Rabia da yaşamını istediği gibi kuracak, yönlendirecek gücü kendisinde bulacaktır. Hafız, ve mevlithan olan Rabia güçlü bir müzik eğitimi de almıştır. Arapça ve Farsça bilmektedir. Peregrini ile Batı müziği de çalışmış, farklı bir müzik geleneğine de hakim olmuştur.

Rabia geleneksel değerlere bağlıdır. Dedesinin evini yeniden düzenleyip orda yaşamayı ve bebeğini orada doğurmaya seçmesi, eskiyle yeni arasında bir denge ve uzlaşma kurma çabasında olduğunu gösterir. Büyüdüğü evi baştan aşağı yenilemesi, piyano getirmesi eskiyi olduğu gibi kabullenmediğine işaret eder. Ev, temizlenir, düzenlenir, tamir ettirilir. Rabia yaratıcılığını, sanatçı kişiliğinin getirdiği titizliği evin yeniden yapımında da gösterir. Peregrini ile evlenirken ona kabul ettirdiği yaşam tarzıyla geleneksel kimliğinden taviz vermemiştir. Bununla birlikte eskiyi de olduğu gibi kabul etmemiş dönüştürmüştür. Eskinin temelleri üzerine yeni bir yaşam inşa etme çabası içindeyken yanında sevecen, güngörmüş, özverili Peregrini vardır. Peregrini onun olgunlaşmasında, geçmişin travmalarının üstesinden gelmesinde ve yeni bir yaşam kurmasında önemli bir rol üstlenir.

Sonuç

Sinekli Bakkal, Osmanlı Devleti'nin siyasi, toplumsal ve kültürel anlamda kırılma yaşadığı bir dönemde geçer. Rabia karakterinin çevresinde kurgulanan olaylar İstibdat döneminin genel atmosferini, toplumu etkileyen güçleri ve geçiş döneminin ikiliklerini gösterir. Roman II. Meşrutiyet'in ilanıyla biter. Siyasal alandaki değişim toplumsal yaşama da yansır. Bir özgürlük havası esmekte sürgünler yurda dönmektedir.

Rabia, çocukluğundan beri birbirinden çok farklı kültürel etkilerin altında olmuş, kişiliğini adeta içinde geliştiği toplumsal çevrenin zıtlıkları belirlemiştir. Rabia'nın yaşadığı *Sinekli Bakkal*, Osmanlı toplumsal yapısının bir modellemesidir adeta. Rabia'nın ilişkilendiği karakterler, farklı toplumsal katmanın ve zihin dünyasının temsilcileri olmalarıyla birbirinden ayrılırlar. Rabia'nın gelişimine değişik biçimlerde katkı sunan bu karakterler, onun kişiliğinin oluşumunda ve yaşama bakışında etkili olurlar. Roman Osmanlı toplumunun birçok çatışkısını görünür kılar.

Rabia'nın gelişimindeki zıt etkiler, toplumun çatışma alanlarını da gösterir. Bu anlamda Rabia, kişiliğinde toplumun karşıt noktalarını dışsallaştıran bir simge olarak değerlendirilebilir. Halide Edip, Rabia karakterinde keskin karşıtlıkları uzlaştırmış, onu, toplumsal yapının çelişkilerinin adeta bir "erime potası" olarak kurgulamıştır. Güçlü, kararlı, iradeli bir karakter olan Rabia, eski değerlerle yeniye harmanlayarak, uzlaşmaz gibi görünen uçları birleştirerek,

yeni bir bakış açısı kazanır. Geçmişle hesaplaşır. Rabia, kararlı ve mücadeleci kişiliğiyle, katı, bağnaz yönlerini inceleyecek, geleceği umutla, kararlılıkla kurma mücadelesini sürdürecektir.

Kaynakça

- Adivar, H. (2010). *Sinekli Bakkal*. İstanbul: Can Yayınları.
- Akyüz, K. (2021). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Budak, A. (2008). *Batılılaşma ve Türk Edebiyatı*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Enginün, İ. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kaplan, M. (1999). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kemal, Y. (2002). *Eğil Dağlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kudret, C. (2007). *Ortaoyunu 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Moran, B. (1991). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Parla, J. (2009). *Babalar ve Oğullar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Timur, T. (1991). *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*. İstanbul: Afa Yayınları.
- Şahin, V. (2011). Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekan: Sinekli Bakkal Romanında Yapı ve İzlek. *Turkish Studies* 6 (3), 1549-1580.